

Irsevic Krisztián

America – ayer y hoy*

Észak-Amerika délnyugati indiánjai

A navahók történeleme

Számomra is, mint ahogyan a legtöbb felnőtt és gyerek számára Winnetou jelentette az indián fogalmát. Ezen csodálatos és titokzatos nép iránti érdeklődésemnek eleget téve azonban rá kellett jönnöm arra, hogy *James Fenimore Cooper* és *Karl May* regényei durván torzítóak, s nem mások mint vadnyugati revüik, melyek csupán a kikapcsolódás szolgálatában állnak, de az indiánok behatóbb tanulmányozására nem adnak mélyebb támpontot. Így egy következtetésre jutottam: utánuk kell nézmem!

Mivel az őslakosok számtalan törzsre és altörzsre oszthatók, mindegyik ismertetését szinte lehetetlenné téve így, a területi felosztás a legmeghatározóbb, ezért Észak-Amerika délnyugati indiánjaival, közelebbről pedig a navahó törzssel foglalkozom majd részletesebben.

Adódik viszont némi nehézség, „az indián ugyanis sohasem volt tanulmányozásra és rendszerezésre igazán alkalmas téma” s nem más, mint a nyugati civilizáció lelkiismeretének sőtét foltja. Az életükről alkotott kép mindig olyan volt, amelyet a hódító többség alakított ki róluk.

Történelmi visszatekintés

A geológusok megegyeznek abban, hogy i. e. 73 000 és 45 000, valamint 25 000 és 14 000 között a Bering-szoros helyén szárazföld volt, az első betelepülők Szibériából ezen át érkeztek Észak-Amerikába, majd az idő múlásával egyre délebbre hatoltak, benépesítve ezzel egész Amerikát.

A kutatás az európai hódítók megérkezése előtti amerikai népeket három különböző cso-

portba sorolja: 1. paleo-indiánok (őskőkori nagyvad vadászok), 2. atapaszka népek (navahók és apacsok), 3. eszkimó-aleutok. A számok egyes tudósok szerint a bevándorlási hullámot is jelzik.

A jégkorszakokban a nagyvad vadászat dominált, majd a mamut eltűnésével az emberek a „bölényevésre” tértek át, s ezt i. e. 500 körül az íj és a nyíl elterjedése még csak fokozta. A különböző területeken élő népek, népcsoportok életformája, szokásaik és életkörülményeik ekkor differenciálódtak.

A szempontunkból fontos „Arizonában, a délnyugaton úgy 2000 évvel ezelőtt a hohokam nép kezdte meg az éves esőzéshez igazodó növénytermesztést. Teraszokat, csatornákat alakítottak ki. I. u. 900 körül az anaszázik (a hopi, zunyi és a többi puebló indiáni ősei) Új-Mexikóban már sokszobás építményekben élő földművesek voltak”. Ők a már említett navahó indiánok elődei, így fontos foglalkoznunk velük.

Anaszazi – az eltűnt nép

Földrajzilag Észak-Amerika délnyugati területét nagyjából az amerikai Arizona és Új-Mexikó, valamint a mexikói Szanara és Chihuahua sivatagok egy része alkotja. Ide tartozik még Colorado, Texas, Utah és Sinaloa egy-egy kis része is. Ez a terület volt az anaszazik, s később még számtalan indián törzs élettere.

A nevüket leszármazottaiktól, a navahóktól kapták: anaszazi ősi népet jelent. Sziklahegyek fennsíkjain, barlangokban és kanyonokban alakult ki kultúrájuk, évszázadokkal az előtt, hogy a fehér ember Amerika földjére lépett. Írásos emlék nincsen róluk, de a föld sokat elárul.

* *Amerika – régen és ma* – ez új, az amerikai történelemmel foglalkozó rovatunk címének magyar fordítása.

Történetük az időszámításunk elején kezdődik, bár egyes vikingek szerint „i. sz. 900 körül kezdődött az anaszazi falu fejlődése, és megjelentek a városi plázák.” „Az első periódust a kosárfonók korszakának hívja a régészet, az elnevezést a bámulatós kosárfonó technikájukról kapták. Lakóhelyük akkor még barlangokban és földbe vájt vermekben volt.”

A nagy változás i. sz. 700 táján következett be: négyszögletes lakóházakat kezdtek építeni – kőből. Innen (a puebló spanyol szó, falut jelent). Ebben az időben indult meg az igazi fejlődés. Már nem csak kosarat fontak, díszes cserépedényeket is formáltak. Növényeket termesztettek: kukoricát, tököt, majd babot. A vadászatokon a dárda mellett megjelent az íj és a nyíl. Jellemző, hogy az „indianok tartanak a háznál egyfajta apró, kishővessű kutyát, s van belőle minden színű... van köztük szőrös is, meg csupasz is, de mind roppant csendes, ugyanis sohasem ugatnak, vagy vonítanak, s nem is morognak, s még ha agyon verik is őket, akkor sem üvöltenek, vagy nyüszítenek...” E mellett jelen volt a pulyka is, melynek tollaiból takaró készült. De legjellegzetesebb az építő módszerük: négyszögletes, lapostetejű dobozházakat építettek egymásra több emelet magasságra. Szertartásaikhoz kör alakú, föld alatti helyiséget alakítottak ki, ez volt a kiva.

A legnagyobb települések valóságos városokat alkottak. Az új-mexikói Chaco Canyon tizenkét településén, melyet rendszeres úthálózat kötött össze, 7000 ember élt. A központnak, Puebló Bonitónak ezernél több lakosa volt. Coloradóban a Mesa Verde szikláin 250 ember élt emeleteken.

S ez a kultúra virágzásának teljében egyszer csak megszakadt. 1300-ban már csak kihalt épületek, néptelen települések álltak – s ami a legtitokzatosabb – érintetlenül, teljes épségben. A pusztulásnak két oka is lehet a feltevések szerint: szárazság, vagy barbár hódítók, esetleg mindkettő. A lényeg, hogy eltűntek, s ma joggal tekintjük őket a puebló s egyben a navahó indiánok egyik őseinek, hiszen léteze-

sük mind népcsoportilag, mind területileg összefüggésbe hozható az általam fontosnak vélt csoporttal.

A navahók

Lélekszámukat és az általuk lakott terület nagyságát tekintve az egyik legnagyobb észak-amerikai indián törzs. Nem voltak őslakói a délnyugatnak, Kanada északi vidékéről származnak. A hosszú utat az apacsokkal együtt tették meg, valószínűleg 1000–1500 között. Sem vándorlásuk idejét, sem útvonalát nem ismerjük pontosan. Ők magukat dinének a „Népnek” nevezik. Manapság a navahókat mint juhtenyésztőket emlegetjük, de ez csak azóta van így, hogy földműveléssel kezdtek foglalkozni. Ez azonban nem mindig volt így, ők is rendszeresen betörték a spanyol és puebló településekre juhokért és lovakért. Hamar kialakult a legeltetésen, földművelésen és portyázáson alapuló gazdasági rendjük, tehát félnomád életet éltek.

Először a spanyolokkal és a mexikóiakkal, később az angol-amerikaiakkal hadakoztak, hogy megvédjék földjüket, vagyonukat és családjukat.

1849-ben az Egyesült Államok Kormánya ugyan elfoglalta a navahók földjét, de félték tőlük, mint harcias, portyázó néptől. Nem szerveződtek törzssé, minden közösség és rokoni csoport független volt. Portyázásaikat megpróbálták megállítani, de a rabszolga kereskedők érdekében állt az indiánok mozgása (nagyobb szákmány emberből), s így azok folytatódtak.

1863-ban Carleton tábornok parancsot adott Christopher Carson ezredesnek, hogy kerítsék be a navahókat és kényszerítsék őket az Új-Mexikó keleti-középső részén fekvő új katonai rezervátumba. Ha az indiánok ellenállnak, erőszakot kellett alkalmazniuk. A meglehetősen szétszórt, kis helyi csoportokban élő navahók többsége soha nem szerzett tudomást az ultimátumról, és Carleton nem is tett kísérletet az áttelepítésükre. E helyett megbízta Carson, hogy zúzza szét az őslakosok gazdasági bázi-

sát. Felégették az indiánok kukoricaföldjeit, gyümölcsöseit, kunyhóit, víztárolóit és elpusztították állatállományukat. A navahóknak nem volt hová menekülniük, élelmük is alig volt – ezért 1864-ben megadták magukat. Több mint 8000 ember került fogságba, és elkezdődött a „hosszú menetelés”, a navahók történelmének legkeservesebb fejezete.

A rabságba esettek több mint egytizede meghalt a Fort Summerbe vezető úton – nem volt szekér, s az embereknek 480 km-t kellett gyalogolniuk. Ha valaki panaszkodott, hogy fáradt, vagy beteg, lelőtték, a szülő nőket is kivégezték. Nem mindegyiküket küldték a menetelésre, sokakat eladtak rabszolgának, míg mások elmenekültek.

Az erődben sem várt rájuk jobb sors: a szállítás nem volt megfelelő, takarót sem kaptak, járványok pusztítottak. „Az aszály és a rossz termőföld pusztulásra ítélte a koncentrációs tábor”, s ráadásul össze voltak zárva a meszkaléro apacsokkal, akikkel hamar összefűzésük támadt. „A Nép emlékezetében a Hosszú Menetelés és a Fort Summer-beli raboskodás történelmük legsötétebb korszaka volt”.

Öt év fogság után visszatérhettek hazájukba. Hamar helyreállt az élet, megindult a legeltetés és földművelés. Abbahagyták a portyázást, helyette háziipari tárgyakat készítettek, vagy bérmunkát vállaltak. Híresek ezüst ékszereik és szőtteseik. A törzs egyre jobban gyarapodott és szaporodott és mára ők az egyik legnépesebb csoport Észak-Amerikában. Sajnos a juhok és a lovak ezután annyira elszaporodtak, hogy a legelőket teljesen kiszipolyozták. A föld már nem tudta eltartani az állatállományt, a Szövetségi Kormány ezért elrendelte egy részének megsemmisítését, ami viszont újabb súlyos csapást jelentett számukra.

A navahó szertartások nem a naptárhoz kötődnek. Időpontjukat a szükség diktálja: segítségükkel állítják helyre valakinek az egészségét, vagy a fennmaradás érdekében biztosít-

ják az égiek áldását. Világegyetemükben kétféle ember van: a Földi Nép (az emberi lények) és a Szent Nép (természet feletti lények). Hitük szerint a világmindenség bizonyos törvényszerűségek szerint működik, melyet minden földi és szent embernek be kell tartania. Ha ezeket elfogadják, akkor harmonikus és szép lesz a világ, ha nem, betegség és pusztulás köszönt rájuk. Ekkor szertartásokat rendeznek, s arra kérik a Szent Népet, hogy állítsák helyre a világmindenség kényes egyensúlyát. A mágia során homokfestményeket készítenek és imákat recitálnak. „Délnyugat viszonylatában...a Quetzalcoatl vagy Tollas-kigyó kultúráról beszélünk.”

Vezetőik a jövőre is gondoltak: jelentős összegeket fordítottak iskolák építésére, fejlesztésére. Nyersanyagokból származó bevételeik a fejlődés lehetőségeit ígérik. „A navahó nemzet” kifejezés egyre kevésbé tűnik üres szóhasználatnak.

Ahogy az azt már a bevezető részben említettem, az indiánok igen nehéz téma. Áttekintést nyújtani egész történetükről a teljesség igényével – szinte lehetetlen. A dolgokat még az is nehezíti, hogy rengeteg csoportjuk van, bár összefüggést és folyamatosságot mutatnak egymással.

Munkám is egy aprócska csepp a tengerben, sok kérdést megválaszolatlanul hagy, de meggyőződésem szerint a vállalt feladatnak elegendet tesz és megfelelően felvillantja az adott kor még jelenkorunkra is kiterjedő problémáinak eredendőit.

Felhasznált irodalom

- ☞ BENEY JÁNOS (szerk.): *Így látták – Indián és spanyol krónikák*. Bp., 1992.
- ☞ BRAY, W. M.–SWANSON, E. H.–FORRINGTON, I. S.: *Az újvilág*. In *A múlt születése*. Bp., 1989.
- ☞ KORNISS PÉTER: *Vörös felhő földjén - Észak-Amerikai indiánok között*. Bp., 1982.
- ☞ MEGGYERI ZSÓFIA (szerk.): *Indiánok és ősi kultúrák Észak-Amerikában*. Bp., 1993.